

РОЗДІЛ 5

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-9/17>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

FEATURES OF LEGAL REGULATION OF SOCIAL ASSISTANCE TO VICTIMS DURING THE PERIOD OF MARTIAL STATE

Горбачова К.М., к.ю.н.,
доцент кафедри приватного права та соціального забезпечення
Сумський національний аграрний університет

Озеров І.І., студент II курсу магістратури юридичного факультету
Сумський національний аграрний університет

Проблема правового регулювання соціальної допомоги постраждалим у період воєнного стану наразі набуває особливого значення у зв'язку з масштабними викликами, які постали перед Україною внаслідок збройної агресії. Воєнні дії спричинили суттєве зростання кількості осіб, що опинилися у вразливому становищі: внутрішньо переміщені особи, сім'ї військовослужбовців та цивільних, які загинули чи зникли безвісти, поранені та інваліди війни, громадяни, що втратили житло, роботу чи стабільні джерела існування. В таких умовах перебуває Україна та наразі починає набувати значення система правового забезпечення соціальних гарантій, яка повинна діяти ефективно з урахуванням надзвичайних обставин та полегшити становище вразливих верств населення які постраждали війни. Окрему увагу було приділено ролі міжнародної гуманітарної допомоги та підтримки з боку іноземних держав і міжнародних організацій. Висвітлюються особливості правового врегулювання залучення такої допомоги, її розподілу та взаємодії між державними структурами України та донорами. Аналізується практика надання фінансової, матеріальної підтримки з боку ЄС, США, ООН, Червоного Хреста та інших міжнародних партнерів, а також значення цієї допомоги для стабілізації соціальної ситуації в Україні.

У дослідженні розглянуто ключові особливості надання соціальної допомоги в умовах воєнного стану, аналізуються законодавчі та підзаконні акти, що визначають правовий статус постраждалих осіб та порядок отримання ними відповідних пільг і компенсацій. Водночас акцентується на проблемних аспектах: обмеженість державних фінансових ресурсів, складність реалізації права на допомогу у районах активних бойових дій, затримки з виплатами.

Зроблено висновок, що ефективне правове регулювання соціальної допомоги у період воєнного стану є важливим інструментом не лише підтримки базового рівня життя постраждалих громадян, а й гарантією збереження соціальної стабільності та довіри суспільства до державних інституцій. Подальший розвиток законодавства у цій сфері повинен бути спрямований на вдосконалення механізмів адресної підтримки, цифровізацію процедур, посилення прозорості та відповідальності органів влади, це зробить захист соціально вразливих груп більш ефективним та зміцнить довіру громадян до держави.

Ключові слова: соціальна допомога, ВПО, збройна агресія, соціальні пільги, компенсація, міжнародні організації.

The problem of legal regulation of social assistance to victims during martial law is currently gaining particular importance in connection with the large-scale challenges that Ukraine has faced as a result of armed aggression. Military actions have caused a significant increase in the number of people who have found themselves in a vulnerable position: internally displaced persons, families of military personnel and civilians who died or went missing, wounded and disabled war veterans, citizens who have lost their homes, jobs or stable sources of livelihood. Ukraine is in such conditions and is currently beginning to gain importance in the system of legal support for social guarantees, which must operate effectively taking into account extraordinary circumstances and alleviate the situation of vulnerable segments of the population who have suffered from the war. Special attention was paid to the role of international humanitarian assistance and support from foreign states and international organizations. The features of the legal regulation of attracting such assistance, its distribution and interaction between state structures of Ukraine and donors are highlighted. The practice of providing financial and material support from the EU, the USA, the UN, the Red Cross and other international partners is analyzed, as well as the importance of this assistance for stabilizing the social situation in Ukraine.

The study examines the key features of providing social assistance under martial law, analyzes legislative and regulatory acts that determine the legal status of affected persons and the procedure for their receipt of relevant benefits and compensation. At the same time, it focuses on problematic aspects: limited state financial resources, the complexity of exercising the right to assistance in areas of active hostilities, and delays in payments.

It is concluded that effective legal regulation of social assistance during martial law is an important tool not only for supporting the basic standard of living of affected citizens, but also a guarantee of maintaining social stability and public trust in state institutions. Further development of legislation in this area should be aimed at improving targeted support mechanisms, digitalizing procedures, and increasing transparency and accountability of government bodies. This will make the protection of socially vulnerable groups more effective and strengthen citizens' trust in the state.

Key words: social assistance, IDPs, weapons of aggression, social benefits, compensation, international organizations.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день питання регулювання соціальної допомоги постраждалим від війни в Україні через збройну агресію Російської Федерації є суттєвими. З кожним днем кількість жертв цивільного населення потерпає перед агресором та залишається без домівок, роботи чи бізнесу. З кожним днем все більше населення потребує допомоги від держави та волонтерів.

Мета даного дослідження. Розв'язати проблеми пов'язані з отриманням соціальної допомоги постраждалим в період воєнного стану від збройної агресії, знайти їх шляхи вирішення.

Виклад основного матеріалу. Надання соціальної допомоги є одним із важливих аспектів соціального устрою в країні, що допомагає незахищеним верствам

населення, особам постраждалим в результаті збройної агресії. У цих умовах роль держави полягає не лише у забезпеченні обороноздатності, але й у виконанні конституційного обов'язку щодо гарантування права громадян на соціальний захист. Фінансова та матеріальна допомога може надаватися як від самої держави так і від міжнародних організацій, які прагнуть допомогти нелегальному становищу України під час воєнних дій в тому числі терористичних актах держави-агресора. Належне правове врегулювання гуманітарної допомоги міжнародних організацій та ефективне використання стають додатковим інструментом зміцнення соціальної безпеки та стабільності в державі. Разом з тим, ключовим завданням є уникнення дублювання функцій та бюрократичних перешкод, які можуть ускладнювати доступ постраждалих до необхідної допомоги. Ефективне правове регулювання має ґрунтуватися на принципах справедливості, рівності та законності. Конституція України закріплює фундаментальне право на соціальний захист [1, ст. 46]. Однак його реалізація в умовах воєнного стану відбувається через спеціальні нормативно-правові акти, що мають переважно тимчасовий та адаптивний характер. Зокрема, урядові постанови, спрямовані на відшкодування збитків за знищене чи пошкоджене житло, надання фінансової підтримки внутрішньо переміщеним особам та організацію програм житлового забезпечення, свідчать про прагнення держави забезпечити належний рівень соціальної безпеки.

У разі пошкодження або знищення житла, будівлі чи іншого майна – особи мають право звернутися до держави для отримання компенсації. Витратити кошти можна виключно на ремонт пошкодженого майна або на будівництво будинку на власній земельній ділянці, якщо майно було знищено. Строк витрати коштів залежить від категорії пошкодження [5]. Це питання регулює Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення»» від 21 квітня 2023 року. Отримувачем компенсації є фізична особа – громадянин України, яка досягла 18-річного віку та подала засобами Порталу Дія, зокрема з використанням мобільного додатка Порталу Дія або в інший спосіб, передбачений цим Порядком, заяву та є власником (співвласником) пошкодженого об'єкта, право власності якого підтверджено [2, п. 3].

У постанові Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна” зазначається, що для отримання компенсації заявник подає до Комісії з розгляду питань щодо надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна, уповноваженої розглядати заяви на відповідній території, заяву. Розмір компенсації за знищене нерухоме майно розраховується за формулами визначеними в пункті 16 даної постанови відповідно для:

- зруйнованих квартир, інших житлових приміщень в будівлі
- будинку, будинку садибного типу, садового або дачного будинку [3, п. 16].

Основна проблема – обмеженість державних ресурсів, навіть за наявності порядку та формул реальні розміри компенсацій можуть не покривати фактичні збитки, особливо в випадках повного знищення житла. Багато громадян можуть зіткнутися з труднощами у підтвердженні права власності, якщо документи були втрачені через бойові дії. Хоча законодавство й передбачає спрощені механізми, на практиці це може стати бюрократичним бар'єром. Механізм компенсацій хоч і юридично врегульований, але ще потребує вдосконалення: спрощення доказових процедур, більшої прозорості роботи комісій,

залучення міжнародної допомоги для фінансового наповнення програми тощо.

Активну роль в гуманітарній допомозі Україні надають також міжнародні організації такі як:

- Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН);
- Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ);
- ЮНІСЕФ;
- Всесвітня продовольча програма та інші.

Кожна з цих організацій надають суттєву допомогу цивільному населенню України переважно у фінансовому форматі. УВКБ ООН надає грошову допомогу особам постраждалим від війни та внутрішньо переміщеним особам, сім'ям з доходом, що не перевищує у розмірі 3600 гривень в місяць на протязі трьох місяців, отже 10 800 гривень на людину. Діяльність УВКБ ООН в Україні під час воєнного стану є одним із не менш важливих елементів підтримки населення, проте їхня допомога не може повністю замінити системні державні механізми соціального захисту. Міжнародний Комітет Червоного Хреста надає грошову допомогу у розмірі 2500 гривень на одну особу. Ці кошти розраховані на видачу їх мало-забезпеченим сім'ям з постраждалих регіонів. Окрім цієї допомоги Червоний Хрест також запроваджує грошові програми, що сягають від 9 600 гривень до 5 108 806 гривень [6].

ЮНІСЕФ надає одноразову допомогу у розмірі 10 800 гривень на члена родини евакуйованих сімей (максимально до 5 осіб на сім'ю) і тільки у 2020 році ЮНІСЕФ разом із Міністерством соціальної політики надав допомогу 220 тисяч домогосподарствам охопивши більше мільйона осіб з них 650 тисяч дітей. У 2023 році у ЮНІСЕФ статистика зменшилась надавши допомогу більше 62 тисяч господарств охопивши більше 200 тисяч осіб з них більше 100 тисяч дітей. З 2024 році ЮНІСЕФ надає допомогу сім'ям які знаходяться в прифронтових областях в розмірі 21 800 гривень [7].

Окрему увагу треба звернути на благодійну структуру “Caritas Ukraine”. Організація зорієнтована на допомогу найбільш вразливим групам таким як : внутрішньо переміщеним особам, людям з інвалідністю, дітям, сім'ям у кризі, а також на надання екстреної підтримки під час військового конфлікту. Caritas Ukraine надає:

- продуктові та непродовольчі набори
- медичну і психосоціальну підтримку
- засоби для особистої гігієни
- грошову допомогу
- притулки та захист постраждалим особам

Caritas Ukraine запровадив програму “Shelter” яка спрямована на допомогу домогосподарствам, які постраждали від російської агресії, шляхом зміцнення соціальної інфраструктури, підтримки сталого розвитку постраждалих громад, створення умов для інтеграції внутрішньо переміщених осіб та покращення якості життя населення. До середини 2024 було надано понад 11 000 послуг, зокрема:

- понад 2 200 ремонтів осель
- 1 443 зимових комплектів
- допомога 707 особам з інвалідністю [9].

Особливого значення набули питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Ця категорія громадян зіштовхнулася з низкою проблем, пов'язаних із пошуком роботи, вимушення залишити житло через обстріли або можливість цих обстрілів та адаптацією на новому місці проживання. ВПО часто переїжджають до регіонів, які менш постраждали від воєнних дій, але саме в цих регіонах відчувається перенаселеність.

Державна підтримка ВПО передбачена постановою Кабінету Міністрів від 20 березня 2022 року № 332, відповідно до якої в рамках Єдиної бази даних для внутрішньо переміщених осіб вводиться до щомісячна допомога (до шести місяців):

- 3 000 грн на дітей і осіб з інвалідністю;
- 2 000 грн на інших осіб.

Така допомога призначається для кожного члена сім'ї окремо [4, п. 2,3].

Електронна реєстрація ВПО через мобільний застосунок «Дія», створений за підтримки Мінцифри, Мінсоцполітики та ПРООН значно спростило процес призначення допомоги. Виплати здійснюються банком «Ощадбанк» на основі списків, сформованих Міністерством соціальної політики. Перерахунок виплат відбувається автоматично у разі змін у складі сім'ї або інших обставин, з урахуванням звернення або даних урядових органів

В Україні також діє програма «Прихисток» – державна ініціатива, спрямована на тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб. Її мета полягає у поєднанні людей, які потребують житла, з тими, хто готовий його надати. Власники помешкань, що приймають переселенців, мають право на грошову компенсацію від держави відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22 березня 2022 року [8].

Повномасштабна війна в Україні, розв'язана Російською Федерацією, спричинила безпрецедентну гуманітарну кризу. Проте, незважаючи на значні обсяги фінансової та гуманітарної підтримки, існує низка проблем, які ускладнюють її ефективне надання. Багато ВПО, зокрема особи з інвалідністю, не можуть отримати допомогу через втрату документів або складнощі з підтвердженням інвалідності – теж ускладнює доступ до соціальних виплат. Доставка гуманітарної допомоги у зони бойових дій ускладнена небезпекою обстрілів, мінною загрозою та відсутністю доступу – це стримує оперативну допомогу. Більшість респондентів дізнаються про соціальні послуги через соціальні мережі, знайомих, а не від офіційних структур – що знижує охоплення і підвищує ризики дезінформації. При вступі на другий строк президента

Сполучених Штатів Америки Дональда Трама – USAID розірвав контракт на незалежний моніторинг, що значно підвищило ризики нецільового використання коштів, шахрайства та зловживань. У результаті західні гуманітарні програми скоротилися, зокрема в сільській місцевості та прифронтових регіонах. Також зазначаю, що державний бюджет воєнного часу першочергово спрямовується на оборону, що обмежує фінансові можливості соціальних програм тому міжнародні організації часто беруть на себе основний тягар, проте їхня допомога не завжди є довгостроковою. Можна зазначити, що у Хорватії після воєнних конфліктів міжнародні організації теж брали на себе велику частку соціальної допомоги, але проблеми з її ефективністю зберігалися. Україна може використати цей досвід, щоб уникнути залежності від зовнішніх донорів у майбутньому.

Чинне законодавство виявляє низку прогалин: відсутність єдиної системи оцінки шкоди, ускладнені процедури підтвердження права власності на зруйноване майно, нестабільність фінансових ресурсів та залежність від міжнародної донорської допомоги. Це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення правових механізмів із врахуванням як національних реалій, так і міжнародних стандартів захисту прав людини, визначених, зокрема, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Отже, правове регулювання надання соціальної допомоги в умовах війни потребує подальшого вдосконалення, зокрема через уточнення процедур отримання компенсацій, спрощення доступу до соціальних виплат, забезпечення прозорості використання міжнародної допомоги та гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини. Лише комплексний підхід, що поєднує державне та міжнародне регулювання, здатний гарантувати ефективний захист соціально вразливих категорій населення в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 10.08.2025).
2. Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «eВідновлення» : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 року № 381 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-p#Text> (дата звернення: 10.08.2025).
3. Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2025 р. №600 / Верховна Рада України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2023-p#Text> (дата звернення: 11.08.2025).
4. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332 / Верховна Рада України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-p#Text> (дата звернення: 18.08.2025).
5. Компенсація за пошкоджене або знищене майно. Державні послуги онлайн. «Дія», 2019-2025., URL: <https://diia.gov.ua/services/kompensaciya-za-poskodzhene-majno> (дата звернення: 10.08.2025).
6. Національний комітет Товариства Червоного Хреста України, Київ, 2025. URL: <https://redcross.org.ua/activities/cash-and-voucher-programs/cash-programs> (дата звернення: 15.08.2025).
7. Програма гуманітарної допомоги ЮНІСЕФ для України. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/spilno-cash-transfers> (дата звернення: 15.08.2025).
8. Як влаштований проект «Прихисток» та чим він може допомогти, Дія.Безбар'єрність 2019-2025., URL: <https://bf.diia.gov.ua/articles/yak-vlashtovanyi-proiekt-prykhystok-ta-chym-vin-mozhe-dopomohy> (дата звернення: 20.08.2025).
9. Caritas Ukraine. Shelter, Львів, 2025. URL: <https://caritas.ua/shelter> (дата звернення: 18.08.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.09.2025
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.10.2025
Дата публікації: 29.10.2025